

hogy csak csehszlovák és német egyetemük és főiskolájuk van.

Megemlítve még a Képzőművészeti Akadémiát és Konzervatóriumot, rátérhettünk végre azokra a fejezetekre, amelyek minden egyes iskolatípus ismertetése után

c) „Az új iskolapolitika“ címmel szerepelnek. Ránkénve ezek a legtanulságosabbak. Elmondja ezekben, hogy milyen célt tűzött ki magának az új iskolapolitika Csehszlovákiában. Ez a cél az oktatás egységesítése, népszerűsítése és javítása, az iskolahálózat kiterjesztése, új iskolaépületek emelése és régiek jókarbantartása. Mindezeknek elérésében — írja Stránsky — a legnagyobbfokú türelem vezeti őket. Ez bizonyítja az is, hogy egész iskolarendszerük az anyanyelvű oktatásra van alapítva. Ha a teljes egyenlőséget a kisebbségi arányszámoknak megfelelően nem tudták elérni, annak oka az, hogy Ruszinszkóban és Szlovákiában rendkívüli mulasztásokat és hiányokat kellett a kormánynak jóvátennie és pótolnia az utóbbi 20 esztendőben. Most jönnek azután a beszélő számok. Feltűntetik ezek, hogy a háború előtti Ruszinszkóban és Szlovákiában hány magyar, ruszin és szlovák iskola volt s hány van ma, a csehszlovák kormánynak dicsőítve emlegetett húsz évi bőkezűsége, rendkívüli anyagi áldozatai után. Felsorolja a milliárdokat, amelyeket az állam az iskolákra költött.

A mulasztások között megállapítja azt, hogy Szlovákiában és Ruszinszkóban a háború előtt egyetlen szlovák, vagy ruszin középiskola sem volt, a könyv írásakor pedig 11 ruszin, 12 magyar, 3 lengyel, 1 angol, 1 francia, 90 német és 312 csehszlovák középiskola volt Csehszlovákiában. Ugyanilyen nagy hiányok voltak az elemi, szak- és főiskolai oktatás terén is, „mert az előbbi magyar kormánynak legutolsó törekvése sem volt az, hogy a szlovákok gyermekeinek felsőbb iskoláztatására alkalmat adjon.“ Ez a vád azonban rájuk fordul vissza, amidőn leszűri az új egyetemi iskolapolitika végső eredményét: 3 cseh, 1 német egyetem; 3 csehszlovák, 2 német műegyetem. Ez tehát igaz, hogy jobban kedvez a német, mint a csehszlovák oktatásügynek, viszont egyáltalán nem kedvez a magyar, vagy ruszin kisebbség oktatásügyének. Végső eredményképpen mindenütt megállapítja tehát azt, ami úgy látszik, az egész munka megírására indította, hogy t. i. a magyarok által elhanyagolt német, ruszin és szlovák kisebbséget ők ébresztették nemzeti öntudatra. A könyv végén szobrászati képek tanuskodnak az iskoláknak valóban szemképrázatos új, modern felszereléséről.

Ebből a rövid kis ismertetésből is láthatjuk a következőket: ez a munka érdekes és alapos tájékoztatást nyújt ugyan a csehszlovák köztársaság közoktatásügyéről, mégsem a tudomány, hanem a propaganda céljait szolgálja. El kell ismerünk, hogy ügyes propaganda, de éppen ezért veszedelmes is. Mi, magyarok, akik saját magunkat keressük benne, úgy járunk vele, mint az, aki torzító tükrőbe néz: saját képmását látja, csak éppen egy kicsit eltorzítva. Viszont a külföld, Európa — mert hiszen annak szól a könyv — nem veszi észre a torzítást, mert nem úgy néz bele, mint a tükrőbe: nem magát keresi benne. Azok mögött a beszélő számok mögött nem veszi észre az elhallgatott igazságot.

Koszorús Sára.

Takaróné dr. Gáll Beatrix: Gazdaságtanika. Budapest, 1938. 207 oldal. Ára 5.— P.

A Közgazdasági Könyvtár 20. köteteként megjelent munka határozott nyeresége a szakirodalomnak. Nyereség, mert hiányt pótol az eléggé gyér magyar gazdaságpolitikai irodalomban; mert olyan nézőpontokra és ismeretkörökre mutat rá,

amelyeknek figyelembevétele kedvező kamatozást ígér mind a gyakorlati gazdasági szakember, mind a gazdaságpolitikus részére. De igen sok hasznot ígér a munka elmélyedő olvasása annak is, aki közgazdasági kérdésekkel elméletileg foglalkozik, akár irodalmi úton, akár az iskolai életben, a tanítás és nevelés napi munkája keretében.

* * *

I. Míg az egyes tudományok bölcselete az irodalomban úgy jelenik meg, mint az illető tudományág betetőzője, addig a gazdaságbölcsélet a nemzetgazdaságtan alapépítményeként szerepel. A gazdaságbölcsélet egyik ágaként megjelenő gazdaságetika létjogosultságát az indokolja, hogy a gazdasági élet jelenségei, tényei nemcsak gazdasági, hanem erkölcsi kérdések is. Ezért van szükség gazdaságetikára, amely az anyagnak, a rögnek sokszor alantas és önző világából a jó, az erkölcs eszményének magasabb szintű világába akarja felemelni a gazdálkodó embert, de elsősorban a gazdaságpolitikust. Ebből következik, hogy amint a gazdaságtudomány a gazdaságbölcsélet alapján épül, ép úgy a napi gazdaságpolitika csak a gazdaságetika alapján állva végezheti építőmunkáját; onnan veszi eszményeit, célkitűzéseit; ítélkezésének, eljárásának zsinórmértékét. Ezt különben az utóbbi évtizedek szociálpolitikája és törvényhozása is tényszerűen igazolja.

A gazdaságetika helyének a tudományok rendszerében való megállapítása után szerző a gazdaságetika probléma-körét jelöli ki. Az eddigiekből szinte természetesen adódik, hogy a tiszta ökonomiai vizsgálódás nem elégti ki az erkölcsi alapon élő embert, aki érzi és tudja, hogy a társadalomban való élés minden vonalon kötelezettséget jelent. Ezért az egyéni haszonra törekvés szűkebb köréből ki kell lépni a társadalmi élet teljes megismerésére irányuló, szélesebbkörű és magasabb szinten levő területre, ahol már *értékvizsgálatok* történnek. És valóban: a közgazdaságtudományok egy része „a gazdasági életet nem a maga körülhatárolt területén, hanem az együttes társadalmi és kulturális élet hatásszövedékében vizsgálja.” (20. oldal.)

II. Az elméleti alapvetés megadása után szerző a gazdaságetika problémakörét két részben vizsgálja: leíró, vagy oknyomozó szempontból és erkölcsi szempontból. Az elsőnek *létezés-tan* (ontologia), a másodiknak *értékelmélet* (axiologia) címet adja. A létezés-tan keretében szerző a *gazdasági ethos* kérdésével foglalkozik. Igen rokonszenves az a megállapítás, amely szerint a világtörténelemnek két nagy alakító ereje van: az erkölcs és a gazdaság. E ponton tűnik ki a történelmi materializmus tévedése és csődje. Hiszen nyilvánvaló, hogy „az erkölcsöt is, a gazdaságot is átéljük. Átélés közben a kettőből magunkban egységet alkotunk, s ez az egység a gazdasági ethos.”

Igen figyelemreméltó és tanulságos a gazdasági ethos fejlődésére vonatkozó vizsgálódás, amely széles történelmi keretbe illeszkedik. A klasszikus (ókori) kultúra nem tudott felemelkedni a gazdasági ethos magaslatára (v. ö. rabszolga rendszer). Ebből szerző azt a tanulságot szűri le, „hogya a gazdasági ethos nem fejlődik együtt a műveltséggel, akkor maga a kultúra is elsorvad” (48. oldal). Ezzel szemben „a kereszténység adja meg az első lépést ahhoz, hogy a gazdasági cselekvés is megkapja a megillető helyét az emberi törekvések értéksorozatában” („imádkozzál és dolgozzál”). Így válik a kereszténység a gazdasági ethos forrásává és így jutunk el majdan az erkölcsi alapon álló keresztény-szocializmushoz.

De a gazdasági ethos felismerésével találkozunk már a *társadalomjogi iskolánál* és a *cambridgei iskolánál*, ahol a közgazdaságtan Volkswollstandlehre, science of welfare = a közjólét tudománya lett. Az amerikai *behaviorizmus* (egyének és tö-

kedelem, *Trianon!*). Mindezek dacára a harácsolási elvnek fejlődésmegindító szerepe van (ókori keleti fényűzési iparok).

2) Az *utilitárizmus* eszménye a haszonelvűséget állítja a termelés és a gazdasági élet előterébe (csere); de van már szociális iránya is: a nemzeti haszonra való törekvés (merkantilizmus). Világnézete azonban túlzottan egoista, amivel szakadásokat okoz a gazdasági élet felületén és szembeállítja egymással az osztályokat és népeket (gyarmati háborúk),

3) A *termelékenység* elve már nagy fejlődést mutat, de nem fogja át az egész gazdasági életet. Sőt: egyoldalú törekvésével megbontja a gazdasági élet összhangját akkor, amidőn szembeállítja egymással a termelőket és fogyasztókat (kartell, tröszt). A termelékenység elve az egyéni haszontól elvezet a nemzeti jövedelem fogalmáig, a munka értékeléséig (Smith); elősegíti a liberálista-kapitalista szemlélet és gazdasági rend kialakulását (szabad verseny!). Nagy fejlődés jár a termelékenység elve kibontakozásának nyomában, de nem lehet szemét hunyni az előtt, hogy ez borította fel a termelés és fogyasztás arányát; hogy „a kapitalisztikus burok felpattanása” útján állott elő a szocializmus; és hogy a kapitalizmus egyik fejlődési fokként jelent meg a világháborúhoz vezető imperializmus. E barátságtalan kép nem javul, ha a kisipar és nagyipar versenyére, az ismert társadalmi eltolódásokra, a tengerbeöntött kávéra vagy akárcsak a búza-bolettára gondolunk.

4. Sokkal vigasztalóbb képet mutat a gazdasági egyensúly eszményének vizsgálata. A gazdasági egyensúly elve magába zárja az egész gazdasági életet: termelés, forgalom és fogyasztás köreit. Érvényesül benne az egyéni és közösségi szempont. Szinte meglepő, hogy a gazdasági egyensúly elve kisebb-nagyobb részben milyen sokféle gazdasági rendszerben megvalósult: a céhszervezetben ép úgy, mint a mai szövetkezetekben; a szabadkereskedelmi rendszerben (elméletileg!) épp úgy, mint a nemzetgazdaság egyensúlyát biztosítani akaró kötött kereskedelmi rendszerben (egykéz-rendszer, Külkereskedelmi Hivatal, stb.); a korlátozó merkantilizmusban (kereskedelmi mérleg) ép úgy, mint a szabadelvű fiziokratizmusban (a gazdasági élet önszabályozása = *ordre naturel*); a nemzetközi szocializmusban (a munka és a termelés összhangja) ép úgy, mint a mai állami tervezettség keretében, amelynek egyik főcélkitűzése a gazdasági egyensúly.

És mégis: a gazdasági egyensúly elve és a tökéletes gazdasági élet összefüggésének vizsgálata azt mutatja, hogy a gazdasági egyensúly elvében több a negatív, mint a pozitív elem; hogy inkább védekező, mint építő irányú, legnagyobb fogyatékosága pedig az, „hogy a gazdasági élet eszmei tartalmáról s a gazdasági ethos követelményeiről megfeledkezik. Tehát új eszmék után kell kutatnunk. Olyan után, amely az emberi szemekben többet is lát, mint csupán a gazdasági élet alanyát és tárgyát. (176., 177. oldal.)

5. Szerző ezt az új eszmét a nemzeti jólét = a közjólét elvében találja meg, amelyet a gazdasági élet summum-bonum-jának nevez. Ez a „minden más vezető elv fölé emelkedő gazdasági eszmény” jelöli meg „a jövő kibontakozásának határozott irányát” és ez vezet „a gazdasági és erkölcsi élet megnyugtató összhangjára”. (178. oldal.)

Valóban elgondolkasztató, hogy a nyugati demokratikus, a közép-, dél- és keleteurópai diktatórikus rendszerek egyaránt a nemzeti jólét eszményét hordozzák zászlójukon; ezért az eszményért élnek és halnak (Spanyolország, Franciaország, Oroszország.)

A dolog természetéből következik, hogy szerzőnek mélyenszántó és magas-

röptü fejtegetései e fejezetben jutnak csúcspontra. Az ismertetésnek itt az eredeti szövegre való utalásra kell szorítkoznia. De abból mégis ki kell emelni néhány szépen hangzó megállapítást. P.: „*Minden munka lelkiadaadást, bizonyos aszkézist kíván. Tulajdonképpen ez a munka értelme. Ez dönti el méltóságát és erkölcsi minőségét is.*“ (188. oldal).

Van-e munka, amelyre ez inkább vonatkozatható, mint a magyar nevelő munkája?

Dívatszerűen hangzanék, ha nem a szerzőnek egészen mélyen keresztényi érzéséből fakadna a következő megállapítás: „*A nemzeti jólét eszményében fellépő szolgálat kívánalma egyúttal a keresztény etika alapvető tanítása. Az a gondolat pedig, hogy a közjólét megteremtése érdekében le kell omlania a nagy vagyoni és jövedelmi különbségeknek, a felebaráti érzés és testvériség krisztusi értelmének hirdetése.*“ (90. oldal).

Épen napjainkban, egy ilyen elvont természetű tudományos munkában, megnyugtatóan hangzik a kereszténységre való ismételt utalás, ami azonban a legteremtésebbnek és szükségyszerűnek látszik ott, ahol egyáltalán etikai kérdésekről van szó. De különösen gazdasági etikáról szólva, hiányolnunk kell azt, hogy szerző nem talált alkalmat a Rerum Novarum és Quadragesimo Anno megemlézésére.

A szerző mintegy végső konkluzióként rámutat arra, hogy a nemzeti jólét eszményének megvalósítása milyen embertípus kialakítását teszi szükségessé. A nemzeti jólét eszménye más embertípust követel, mint minden egyéb gazdasági elgondolás; ... a gazdasági nyárspolgárisággal szemben az erős, fegyelmezett, bátor, küzdésre és vállalkozásra kész, nagylelkű és szeretettel, felsőbbrendű ember kialakítását követeli; ... az anyagi világnézet rideg, számító homo oeconomicusa és a fellegekben járó esz nénykeresés talajtalan, vértelen homo sapiense helyett a „*homo socialist*“ (207. oldal), *aki erkölcsi fogyatékoság nélkül összeegyezteti a nemzeti jólét emelésére és a saját anyagi boldogulására irányuló törekvéseit.*

Ime az ember, akinek formálásához eszközöket nyújt a gazdaságetika, amely elsősorban arra tanít, hogy nem az ember van a gazdaságért, hanem a gazdaság van az emberért. Ez egyet jelent azzal, hogy az anyagi lét ne rántsa porba az embert, hanem az ember emelje az anyagi létet a szellem és az erkölcs magasabb szintjére.

Az ismertetés során ismételten rámutattunk a munka nevelő értékére. Ez kétszeresen fontos ma, amidőn a középfokú iskolákban a nevelés kérdése ismét előtérbe került. Minden tárgynak megvan a nevelő értéke, így a közgazdaság'annak is, amely új tárgyként vonult be a középiskolákba. Ha ez 40–50 évvel hamarabb megtörténik, akkor ma másképpen állanánk.

Az idealizmusra nevelés egész életre szóló jótékony hatását elkönnyeljük a középiskola javára. De éppen a mi magyar közviszonyaink között semmisem kívánatosabb, mint az, hogy középosztályunk gyermekei tájékozódást — a gazdaságetikai nézőpontoknak megfelelő tájékozódást szerezzenek a gazdasági élet tényeiről, jelenségeiről, irányairól. Ezt vigyék ki magukkal az életbe és ott érvényesítsék ilyen irányú tudásukat mind a maguk, mind a nemzet anyagi jólétének emelésére úgy, hogy az anyagi lét is az Igaz, a Jó és a Szép eszméjének szolgálatába álljon. Ez nevelési kérdés, amelynek az ilyen könyvek jó szolgálatot tesznek. A keresztényi gondolatnak és érzésnek az a központi szerepe, ami e munka folyamán kitűnik, — csak fokozza a könyv nevelő értékét.

A munka érdemi bírálata gazdasági szakfolyóiratba való. De a helyel-közzel

meglett észrevételeket legyen szabad kiegészíteni azzal, hogy az elméleti síkon elhelyezkedett munkának az érdemes szerző részéről olyan folytatását várjuk, ahol e tárgykörnek — éppen nevelési szempontból annyira szükséges — gyakorlati feldolgozása is sorra kerül.

* * *

A sok jó gondolatra serkentő könyvnek minden tanári könyvtárban ott a helye; a könyv forgatása hasznot jelent minden nevelőnek.

Dr. Kováts József.

Hóman Bálint: Szent István és kora. (Királyi Magyar Egyetemi Nyomda.)

Szent István ünnepi esztendejének legmértőbb befejezése és az első magyar királyról írt hatalmas biográfia, melyet középkori magyar történetírásunk egyik legkiválóbb kutatója és ismerője, a kitűnő történettudós, Hóman Bálint írt. A történetíró élelátásával, igazságkeresésével, bölcs mérlegelésével, józan tárgyilagosságával és a vallásos lélek hódolatával rajzolja meg a szent életű nagy király alakját, életét, eszméit és történelmi jelentőségét. Megelevenedik előttünk az országépítés csodálatos munkája, hűséges és plasztikus képet kapunk az ország népi összetételéről, gazdasági és társadalmi viszonyairól. Három évtizedes tudományos munka eredményeinek reflektorfényében úgy állítja eléink a magyar nemzet első királyát, hogy igaz mivoltában lássuk „az apostolt és egyházszervezőt, a népművelőt, az egységteremtőt és nemzetreformátort, a törvényhozót és államrendezőt, az országépítőt és honvédelmezőt, az igazi bírót és győzelmes hadvezért, a vármegyék és városok alapítóját, új magyar életformák bevezetőjét és nagy nemzeti célok kijelölőjét, a magyar gondolat és haladáseszme megtestesítőjét,” hogy kilencszáz esztendő történelmi távlatában is érezzük tanítását, ösztönzését, útmutatását és hitet, bizalmat és erőt meríthessünk ezekből mi és minden idők magyarja.

A magyar történetírásnak ezt a remekművét, mely világos és csiszolt stílusával az olvasók legszélesebb rétegei számára is kivételes élvezetet nyújt, minden magyar érzésű, kultúránkat szívén viselő embernek ismernie kell. A számos képmelléklettel gazdagított művet, jelentőségéhez méltó ünnepi kiállításban adta ki a Királyi Magyar Egyetemi Nyomda. Ára 8.— pengő.

VEGYESEK.

Pax Paedagogica. Már-már azt hittem, hogy a pedagógiai béke érdekében a N. Sz. 65—72. lapján megköcskáztatott, alapjában jóhiszemű elme-futtatásom a pusztában elhangzott kiáltás sorsára jut, amikor kellemes meglepetésemre a 311—20. lapon megjelent közlemény erre alaposan rácafolt. Köszönettel vettem és érthető figyelemmel kísértem a t. szerzőnek széleskörű pedagógiai irodalmi tájékozottságra valló fejtegetéseit, amelyeknek során vélt igaza érdekében az új iskola hazai és külföldi fegyvertárából merített érveket, idézeteket valóságos pergőtűzben sokoztatta fel ellenem, aminthogy természetesen én is azokat a tanúvallomáso-

kat szólítottam sorompóba, amelyek saját álláspontomat legjobban támogatták. Hét lapon részletesen foglalkozik az „optikai csalódásom” okozta három „vadcsoportommal”, amelyeket elismerésre méltó készséggel, de szerintem elfogult, egyoldalú beállításban igyekeznek megcáfolni, a nélkül hogy fejtegetéseimnek jó szándékú alaphangját, elismerné. Már most mitévő legyek? A contra után contra, majd esetleg subcontra következnek: egyenként kellene az ellenvetésekre kitérnem, ami — úgy látom — aligha eredményezne egységes alapot és e folyóirat terjedelmére is károsan hatna vissza. E helyett beérem annak a kijelentésével, hogy azt, amit